

Tuba Işınsu DURMUŞ

Bilkent Üniversitesi

Hazırlayanlar, Mustafa İsen vd. (Hazırlayanlar), *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayıncılık, Ankara, 2002.

Şair tezkireleri, konusu şairler, eserleri ve bunların çevredeki etkileri olan, klasik edebiyatımıza dair önemli değerlendirme ve eleştiri öğelerini içeren bir tür olarak, bu alanda çalışan araştırmacıların temel kaynağı konumundadır. Fakat edebiyat ve kültür tarihimiz açısından önemli bir kaynak niteliğinde olan bu konu hakkında bugüne kadar bütünlüklü bir çalışma ortaya konmamıştır. Böyle bir boşluğu, uzun zamandır bu alandaki çalışmaları ile tanınan bir araştırmacı grubunun ortaya koyduğu, yetkin içeriğiyle dikkati çeken bir çalışma doldurdu. Söz konusu çalışma, yakın zamanda Grafiker yayımlarından çıkarak *Şair Tezkireleri* adıyla kitaplaştı. Kitap; Mustafa İsen, Filiz Kılıç, İ. Hakkı Aksoyak ve Aysun Eyduran'dan oluşan zengin bir kadro tarafından hazırlanmıştır. Çalışmada, önsöz ve Türkçe şair biyografilerinden bahseden bir girişten sonra, şair tezkireleri yüzyıllara göre ele alınarak değerlendirilmiş ve son bölümde de her eserden örnekler sunulmuştur. Çalışmanın önsöz bölümünde bizim uygarlığımızda biyografinin önemli bir dal olduğu ve şairlerin hayatlarından söz edip, onların şiirlerinden örnekler veren şair tezkirelerinin de bu türün dikkate değer bir parçasını meydana getirdiği vurgulanmaktadır. Bu bölümde dikkat çekilen diğer bir nokta, Türk biyografi geleneğinin Arap ve Fars Edebiyatları öncülüğünde gelişmiş olmasına rağmen, şuara tezkiresi türünün güzel ve başarılı örneklerinin Osmanlı Türkçesi çerçevesi içerisinde verilmiş olmasıdır. Giriş bölümünde araştırmacılar, biyografi geleneğinin tarihi arka plânından söz ettikten sonra, tezkirelerin ilk örneklerinin verildiği Arap ve Fars tezkirelerinin yapısal ve içerik özelliklerinden bahsederek, Türkçe şuara tezkireleri ile arasındaki benzerlik ve farkları ortaya koymaktadırlar. Türk Edebiyatında tespit edilen 34 tezkire, bu bölümde isim olarak verilmiştir. Bir sonraki bölüm, Türkçe yazılmış bu şair tezkirelerinin, yüzyıllara göre kronolojik olarak ele alındığı, bölümleri, hangi şairlerden bahsettikleri ve yazarlarının üslup özellikleri ile birlikte ayrıntılı bir değerlendirmeyi içermektedir. Tezkirelerde yer alan şairler de alfabetik sıra ile ilgili bölümde yer almaktadır.

Son bölüm, örnek metinlere ayrılmıştır. Çalışmada, tezkire yazarlarının dil ve üslûp özellikleri hakkında daha fazla bilgi içermesi açısından her eserden bir örnek verilmiş ve seçilen örneğin aynı yüzyıla ait eserlerde aynı kişilere dair örnekler olmasına dikkat edilmiştir. Böylece, okuyucunun hem tezkire yazarlarının aynı kişiye yaklaşımlarındaki farklılığı görmesi, hem de yazarların birbirlerinden etkilenme durumlarının ortaya çıkması sağlanmaya çalışılmıştır. Örnekler, Osmanlıca şekliyle ve Türkçe karşılıkları ile aynı sayfada gösterilmektedir. Çalışmanın sonunda örnek metinlerden Latifi'ye ait olan Ahmet Paşa maddesi, kendi iç yapısı çerçevesinde değerlendirilerek örnek bir inceleme metni oluşturulmuştur. Çalışma dikkatle incelendiğinde bize klasik edebiyata dair önemli çıkarsamalar da sağlamaktadır. Tezkireler sayesinde biz, 15. yüzyıldan itibaren, 20. yüzyılın ortalarına kadar aralıksız olarak devam eden tezkire geleneğinin yine bu dönem içerisindeki tüm şairler hakkında bilgi veren bir tür olarak, o devre ait çeşitli araştırma ve incelemeler için önemli bir belge olduğu sonucuna varıyoruz. Ayrıca başka kültürlere ait biyografi yazıcılığı ile karşılaştırıldığında da zengin bir biyografi geleneğimiz olduğundan söz etmek mümkün. Bu da Osmanlı edebiyatında biyografi yazıcılığının ne kadar önemsendiğinin bir kanıtıdır.

Alanında çok önemli bir boşluğu dolduran Şair Tezkireleri, edebiyat araştırmacıları için kaynak niteliğinde. Bu tarz ciddi ve yetkin eserlerin son yıllarda ortaya çıkması sevindirici, bunu, benzer başka çalışmaların izlemesini diliyoruz.

Emine Yeniterzi, *Behiştî'nin Heşt Behişt Mesnevisi*, Kitabevi, İstanbul, Eylül 2001, 206 s.

Kaynağını İslam dini ve tarihi ile Kur'an-ı Kerim ve hadislerden alan dinî, tasavvufî ve ahlâkî mesneviler ile nasihat-nâmeler etik olarak evrensel değerlerin dinle bütünleştiği; didaktik olarak da insanlığa yararlı olma ve yol gösterme niyetiyle hikmet ve öğütlerin bir araya getirildiği eserlerdir. Doç. Dr. Emine Yeniterzi'nin *Behiştî'nin Heşt Behişt Mesnevisi* adlı kitabı da, bu konuda yayınlanmış çalışmalardan biridir. *Heşt Behişt*, önsöz ve kısaltmaların ardından bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Yazar önsözde, Eski Türk Edebiyatındaki mesnevi zenginliğinden söz etmiş

ve bu mesnevilerin pek çoğunda, İslamiyet'in de etkisiyle, dinî ve ahlâkî nasihatlarla yer verildiğini, hatta tamamen öğüt vermek için yazılmış nasihat-nâmelerin de bulunduğunu belirtmiştir. Bunlardan bazılarının Kur'an, hadisler ve İslam tarihinden yararlanarak te'lif edildiğini belirtir. Kitabın giriş kısmında, Eski Türk Edebiyatındaki Dinî, Tasavvufî ve Ahlâkî Muhtevalı Didaktik Mesneviler ve Nasihat-nâmeler ana başlığı altında ayrıntılı bir bilgi yer almaktadır. Aşk, kahramanlık, din, tasavvuf, tıp, astronomi gibi pek çok konunun mesnevi nazım şekliyle yazılabileceğini söyleyen yazar, özellikle halkı İslam etiği hakkında bilinçlendirmek ve ahirette mutlu olabilmek için bu dünyada nelerin yapılması gerektiğini anlatmak amacıyla kaleme alınmış çok sayıda dinî, tasavvufî ve ahlâkî mesnevinin bulunduğunu belirtmektedir. Bu tür mesnevilerde hem dinî, hem de ahlâkî gereklilikler söz konusu olduğu için, hikmet ve nasihat unsurunun da işin içine girdiğini anlatan Doç. Dr. Yeniterzi, genellikle sebep-i te'liften önce hikmet ve nasihat dolu beyitlerin söylenildiğine dikkat çekerek bu durumu, "mesnevilerde gözden kaçmış bir tertip özelliği" (s. 15) olarak nitelendirmektedir. Dinî, tasavvufî ve ahlâkî içerikli mesneviler ve nasihat-nâmeler yönünden Divan Şiiri'nin çok zengin olduğunu ifade eden yazar, bu geniş konuya bir sınırlandırma getirerek, inceleme alanının XVI. yüzyılın sonuna kadar olan dönemi kapsadığını belirtmektedir.

Kitapta birinci bölümün ana başlığı, Behiştî'nin Hayatı, Eserleri ve Şahsiyetidir. Tezkirelere göre, XVI. yüzyılda Kanunî döneminde yaşayan Vizeli Ramazan Behiştî, tahsilini İstanbul'da tamamlayarak Şeyhülislam Sa'dî Efendi'ye danışmend olmuş, ani bir kararla ilmiye mesleğini bırakıp Hal-vetiliğe intisap etmiş ve Şeyh Merkez Efendi'nin yanında bir süre kaldıktan sonra, hilafet göreviyle Çorlu'ya gitmiştir. Yazar, kaynaklarda Behiştî'nin ölüm tarihi ile ilgili farklılıklara da işaret ederek, H. 979 tarihinde ölmüş olabileceğini belirtmektedir.

Şairin hem edebî bir yönünün hem de ilmî bir tarafının bulunduğunu söyleyen Doç. Dr. Yeniterzi, bu nedenle eserlerinin bu iki alan göz önünde bulundurularak incelenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Behiştî'nin Hâ-şiyetü'l-Hâşiyeye alâ-Şerhi Akâ'idi'n-Nesefiyye li'l- Hayâlî, Ta'likât Alâ Şerhi'l-Âdâb Li'l-Semerkindî (veya Hâşiyetü Âdâbı Mes'ûdî), Ta'likât Alâ Şerhi'l-Miftâh ve Ta'likât AleT-Câmi adlı dört ilmî eseri ve Heşt Behişt'in dışında, Divan, Cem-Şâh u Alem-Şâh, Şerh-i Manzûme-i Mu'ammâ-yı

Monlâ Câmî ve Süleymân-nâme olmak üzere dört edebî eseri olduğunu bildirmektedir. Ancak, bu son eserin şaire ait olup olmadığı şüphelidir. Doç. Dr. Yeniterzi, şairin edebî şahsiyeti hakkında da bilgi verdikten sonra ikinci bölüme geçer. Kitabın ikinci bölümünün ana başlığı, Heşt Behişt'in Tanıtılması, Şekil ve Muhteva özellikleridir. Tanıtım kısmında eserin adı, türü, yazılış sebebi, yazılış tarihi, beyit sayısı ve eser için yazılmış manzum bir takriz yer almaktadır. Doç. Dr. Yeniterzi, kitabının ikinci bölümünün ikinci alt başlığında Heşt Behişt'in muhteva özelliklerini ele almıştır. Bu kısım, eserin tertibi; eserde yer alan "behişt"lerin konusu, hikâyeler ve kaynakları; ayet ve hadisler olmak üzere üç alt başlığa bölünmüştür. Kitabın ikinci bölümünün üçüncü altbaşlığı Heşt Behişt'in şekil özelliklerine ayrılarak vezin, kafiye, dil ve üslûp üzerinde durulmuştur. Eser, aruzun "mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün" kalıbı ile yazılmıştır. Daha çok Arapça ve Farsça kelimelerle kafiye yapan şair, redif kullanımında Türkçe sözcükler yerine, eklere yer vermiştir. Behiştî vezne hâkim, sözcük seçiminde Türkçeden çok Arapça-Farsçaya ağırlık veren bir şairdir. Kitabın Metin başlıklı üçüncü bölümünde eserin nüshaları, tenkitli metnin kuruluşuna dair açıklamalar ve tenkitli metin yer almaktadır. Yazar, Heşt Behişt'in altı nüshasını tespit ettiğini ve bunların dördünden faydalandığını söylemektedir. Metni meydana getirirken, yararlandığı nüshaların olumlu-olumsuz tüm özelliklerini sıralayarak, hangisini neden tercih ettiğini/etmediğini de örnekler vererek açıklamaktadır. Daha sonra, tenkitli metne geçmiş, her sayfanın altında dipnotlar vererek, nüsha farklılıklarını belirtmiştir.

Kitapta, tenkitli metnin bitiminden sonra, Doç. Dr. Yeniterzi'nin Behiştî ve Heşt Behişt'i değerlendirdiği beş maddelik bir sonuç kısmı bulunmaktadır. Çalışmanın sonunda bir bibliyografya ile dizin verilmiştir. Bibliyografya çok geniş kapsamlı bir tarama ile hazırlanmış olup, konuyla ilgili bütün kaynakları ihtiva etmektedir. Dizin ise kişi, yer ve eser adlarından oluşmuştur ve her sözcüğün yanında, mesnevîde geçtiği beytin numarası da yazılmıştır.

Eski Türk Edebiyatı'nın nasihat-nâme türündeki mesnevî geleneğinin, özellikle XVI. yüzyıldaki gelişimini değerlendirme hususunda bu eserin, Türk kültür tarihini oluşturan zincire yeni ve önemli bir halka daha kattığını belirtiyor; dinî, tasavvufî ve ahlâkî konulu mesnevîler ve nasihat-nâme-ler üzerine yapılacak diğer çalışmaların artarak devam etmesini diliyoruz.